

<https://doi.org/10.17048/AM.2023.43>

<https://videorium.hu/hu/recordings/51338>

Demeter Zsuzsa: Megzenésített versek lehetséges helye az irodalomórákon

Demeter Zsuzsa

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola

demeter.zsuzsa@uni-eszterhazy.hu

Absztrakt: A felvetés lényege, hogy az alfa-generáció irodalom határterületi értékcapcsolása befolyásolja-e a szöveghez való viszonyulást, vagyis számít-e, hogy hogyan adjuk elő ugyanazt a dolgot a befogadó érdeklődése szempontjából. Az utóbbi évek kompetencia-felmérései és PISA eredményei azt bizonyítják, hogy a diákok szövegértése romlik. A hipotézisben választ keresek arra, hogy a diákok hogyan viszonyulnak a szöveghez, milyen befogadói aspektussal közelítenek felé, és hogy ez befolyásolható-e irodalom-határterületi médium segítségével. A rövid felmérés során a Red-Bull Pilvaker megzenésített szövegei kerülnek összevetésre az eredeti verssel/verssekkel. A líra önmagában egy zenei műnem volt, magán viselte nem csak elnevezésében a zeneiség jegyeit – ahogyan maga az elnevezés, a szó eredeti jelentése is erre a lantra vagy hárfára emlékeztető húros hangszerre utal. Az érzelmi és hangulati-líra befogadói aspektusából történő vizsgálata a műfaj „újrazenésítésének” tükrében egy olvasási és szövegértési metodológia. A vizuális és a hallott szövegészlelés közötti összefüggések és módozat-változatok megfigyelése a kiinduló hipotézis alapja.

Kulcsszavak: olvasás, olvasás transzformációja, szövegértés, verselemzés, líra, dal, generációs eltolódás, vers, Petőfi Sándor, Red Bull Pilvaker, Füstbe ment terv

Számtalan módon szóltunk már a diákok megváltozott szövegértési és szövegfeldolgozási módjairól. Összességében elmondhatjuk, hogy a jelenleg közoktatásban részesülő generáció, legyen bármilyen: Z (úgy is mint azok, akik 1996 és 2009 között születtek) vagy alfa (azok, akik 2010 után jöttek világra) már egy teljesen más olvasási módot követ, mint mi, akik X és Y-ként azt tanultuk a bébi boom generációtól (1946 – 1964 között), hogy a szöveget az elejétől a végéig átnyalazva, megrágva lehet csak értelmezni. Kihagyva egy-egy bekezdést egy teljesen más könyvet, élményt szerzünk. Az új generációk szkennelő olvasási módozata számunkra szokatlan, és kissé félelmet keltő. Olyan, mintha mi magunk attól tartanánk, hogy ha csak a minket érdeklő részeket olvasnánk el, akkor nem tudnánk teljes egészében feldolgozni a tananyagot. Pedig, ahogy a szkennel halad, részleges mentést végez a teljes oldalon, de csak azokat az információkat tárolja hosszasan, amit a későbbiekben hasznosítani is tud.

Mit is tekintünk valójában olvasásnak, merül fel a jogos kérdés? Azt a folyamatrendszert, amelynek során a befogadó egy szövegben található betűket információvá alakítja át. Mindamelllett az is fontos, hogy az „olvasó az olvasottakat hogyan tudja a gyakorlati életben hasznosítani, milyen háttértudással rendelkezik, a már meglévő tudáskeret hogyan, milyen sikerrel illeszthető össze az új tudáselemmel.” (Artelt Schiefele és Schmieder)

Az irodalomtanítás egyik legfontosabb feladata lenne napjainkban, hogy olyan kompetenciákkal ruhazza fel a tanulókat, amelyek segítségével a digitális társalgás során is képes összetett, értelem- és érzelemtükröző megnyilatkozásra, még ha kényelmesebb is egy smiley-val vagy bármilyen más piktogrammal jelezni tömör egyetértésünket vagy egyet nem értésünket az adott szöveg iránt. Mondom mindezt úgy, hogy erősen egyetérték Grecsó Krisztián egy előadásán elhangzott kijelentésével, miszerint az irodalom nem létező világokat létezővé tud tenni. Ugyanitt meg kell említenem Füzfa Balázst, aki jól összefoglalja azt a kétségtelenül szomorú kétpólusú állapotot, ami jelenleg az irodalomtanítást, olvasást és befogadást jellemzi. „Abban a korban élünk, amikor a szó, a szöveg, a betű, egyre erősebb szerepet kap” (Füzfa, 2016) Hiszen ki ne látott volna már az ismerősei körében korábban csak naplóbejegyzésként elfogadott családi élménybeszámolót, baráti események képei alatt, szép emlékeket felidéző kedves vagy kedvesnek szánt sorokat? Megmosolyogjuk, mert érteni véljük a „*de szép nap volt ez veletek*” sorokat, főleg ha mindenkit ismerünk a feltöltött fotón, de mégis mennyivel szebben tudja kifejezni magát az, aki „meg tudja fogalmazni a vágyait, értekeit és hibáit a nyelv segítségével, az jobban, könnyebben boldogul az életben (...) gyorsabban és hatékonyabban kommunikál, mélyebben és hozzáértőbben viszonyul a történelemhez, a kultúrához

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

és általában a másik emberhez.” (Fűzfa, 2016). Felmerül tehát a kérdés, hogy hogyan vezethetjük vissza az ifjúságot az irodalmi szövegek változatos és végtelen tárházához, hogy bővítsük szókincsüket és kifejezőképességüket úgy, hogy közben alkalmazkodunk megváltozott olvasási és szövegértési képességükhöz.

A folyamatos gyorsulás időszakában a személyes jelenlétet, az elmélyülést követelő olvasói, olvasási technikák helyét átveszik a hang-és képalapú kommunikációs, információszerzési területek. S míg az olvasás, az olvasott szöveg mindig az egyén értelmezési kvalifikációinak megfelelően alakul tartalommal, addig a videókban, hangfájlokban közvetített információk nem mentesek a közvetítő metakommunikációs jelektől, így a leírt szöveghez képest egy plusz érzelmi töltet is ad a közlésnek.

„A gyors ütemű információbefogadást és nemlineáris olvasásmódot indikálja a felhasználók részéről történő nagyszámú forráselérés, az olvasás és az egyéb befogadási módok természetének látható megváltozása: a gyors befogadási kényszer, az ingerküszöbök feljebb tolódása, a vizuális alapú anyagok befogadásának preferálása, illetve az egyre több szálon működő forrásellenőrzés.” (Herédi, 2023)

Azoknak a szövegeknek az esetében, amelyeknél a mély, részletes elmélyülés adná meg a lehetőséget egy más, mégis hasonló élethelyzetbe való belehelyezkedéssel, és tágítani a látókört, a szókincset az ön- és világmegismerés és az önkifejezés folyamatát, tehát a versek esetében ront a befogadás minőségén a szkennelő magatartás folytatása olvasás során. Úgy gondolom, hogy a gondolati világteremtő aspektusok megkerülésével, a felületes olvasói magatartás a szövegértelmezés egy másik, új és ismeretlen területre kalauzolja a befogadót, ahol a hagyományos, elmélyedő jelentéskonstruálás megszűnik és egy újabb élményszerző mechanizmusra hívja fel a figyelmet. A jelenkori (harmadik) olvasástechnikai forradalomban hogyan lehet verseket tanítani?

Így, a Petőfi bicentenáriumi év vége felé szeretném megmutatni, hogyan változtatja meg a befogadói hozzáállást, ha egy lírai szöveget olvasva vagy énekelve ismerhet meg. A megváltozott tanulói észlelés következtében szükséges egy új, motivációs oldali megközelítés bevezetése a szövegfeldolgozások során. Fontos, hogy elérjük, a tanulót érdekelje a szöveg, képes legyen megtapasztalni a beleélést. Szerencsére a diákok dezérdeklődési magatartásának csodálatos mentőmellénye a megzenésített versek *eszménye*, mely során ugyan egy vezetett érzelmi töltettel ruházódik fel a szöveg, de mégis, végre átsiklik a szöveg és a diák közötti fallal elzárt területen. A konstruktivista pedagógia ráhangolódás-jelentésteremtés-reflektálás tanulásszervező modelljét alkalmazva, a befogadási folyamatban a megzenésített verseket használjuk a diákok ösztönzésére. Ezzel is alkalmazkodva ahhoz, hogy „e korcsoport minden tagja – ahol és amikor lehet – zenét hallgat, a fiatalok kultúrája a zene mentén strukturálódik.” (Szapu, 2002)

Vegyünk tehát egy többszörösen feldolgozott Petőfi-verset, és egy megzenésített társát.

FÜSTBEMENT TERV

Egész uton - hazafelé -
Azon gondolkodám:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szébbnél-szebb gondolat,
Míg állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggtem ajkán... szótlanul...
Mint a gyümölcs a fán.
Dunavecse, 1844. április

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

Az érzelmi belehelyezkedésük segítéséhez elmondjuk az 5 év távolságot, kérjük képzeljék el a helyzetet. Ők, akik az állandó check in- check out állapotban, a GPS nyomkövetős karkötőjükben töltik a mindennapjaikat. Akiknek olykor esélyük sincs, hogy „magyarázzák a bizonyítványukat”, mert a Kréta előbb csipogott, mint a lift az emeleten. Számukra ez az időbeli távollét, szinte megfoghatatlan. És tekintjük ezt talán az első gátnak a beleélés illúziójában. A vers ritmusának jellemzése során, a dallamot egy döcögő szekér ringatásához szokták hasonlítani. „Mivel minden tudás csak előzetes tudáshoz kapcsolódva épülhet be, a ráhangolódás tulajdonképpen kontextust képez a megszerzendő tudásanyaghoz.” (Tóth. M. Zsombor ,2020) Ennek a szakasznak a legfontosabb része lenne a tapasztalatok aktivizálása, amik bár a jelen korban már nem megvalósíthatatlanok, mégis az előzetes ismeretek hiánya egy problémaként léphet fel a befogadási fázisban. Nehéz úgy flow élményt biztosítani, hogy folyamatosan megszakítjuk a gondolatmenetet.

A vers ugyebár nyugodt hangvételű, időmértékes verselésű, jambikus. Az egyszerű élethelyzet, melyet felvázol egy újralátás öröme. Azt a pillanatot jeleníti meg, amikor azt sem tudjuk, mivel kezdjük először, amikor mindent is-el akarunk mesélni, semmit sem akarunk kihagyni, és mégis szótlanul állunk, mikor megérkezünk.

A megszokott felolvasás helyett bemutathatjuk „Szavak forradalmát” és a Red Bull Pilvakerrel segítségül hívjuk Járai Márkot, hogy melankolikus feldolgozásával megsegítsen bennünket a szöveg befogadásában.

A Red Bull Pilvaker abból a célból jött létre, hogy a jelen és a 48-as forradalom szövszólóit közelítse egymáshoz, egyfajta tisztelgés és formabontás okán egyaránt. Ez a kettős cél egy jól kombinált, felépített csapatmunka eredményeként létrehozott egy nagy sor olyan zenei anyagot, amit a diákok örömmel hallgatnak, mint egy elszavalt változatot. A szavak forradalmának célkitűzése volt, hogy „megpróbálja megszerettetni Petőfit, Csokonait, Juhász Gyulát, Kosztolányit mindenkinek, és küldik őket mindenkinek, aki szereti és persze annak is, aki nem is tudja, hogy szereti. Néha úgy tűnik, ők vannak többen.”¹ A diákok visszajelzése pozitív, lelkes és a zenei aláfestéssel rendelkező versek esetében a tanulási motivációjuk is nagyobb. Ugyan belépett a feldolgozásba egy új elem, a dallamban tanult vers, prózai visszamondása egy nagyobb koncentrációt igénylő agymunka, de még ez a döccenés is az kisebb veszteségnek tekinthető, ha egyáltalán szükséges negatív mérlegre állítani. Hiszen velük szemben áll egy egész generáció, akik Halász Judit által megzenésített verseket énekelnek a mai napig. Tehát számukra sem ismeretlen terület ez, még ha az előző esetben az óvodás és kisiskolás versek kerültek döntő többségben feldolgozásra. Úgy a komolyabb hangvételű versek esetében el kell fogadnunk, hogy Csokonait ma rappelve suttojják vissza felelőskor a fiatalok.

Egy dal elidegeníthetetlen része maga a dallam. Szerencsére az akusztikus átírat megteremtésekor a szöveg már ismert, így a feldolgozás során erre reflektál a zene.

A választásom azért esett éppen Járai Márk Pilvakeres feldolgozására, mert bár a Kávészünet, Halász Judit, JaJa, Zorall, Dóka Attila és számtalan ismert hang mondja el verset, mégis ebben a-verzióban van egy betét, ami megkülönbözteti a többitől. Járai ugyanis a művészi szabadságot felhasználva egy jelenkori értelmezési részt is beleillesztett a dalba, a vers első és második ismétlése közé.

Füst hozott és füst visz el,
vidéktől egészen Pestig ér
Ütött kopott kisüstivel,
egy kis esti életköltermény.

Sivár múltú sötét jelen, kapcsolódjon a fény fel!

Gyermekeink, kié a jövő?
Mi nem pihenhetünk az éjjel!
Jut még eszembe számtalan,
szebbnél-szebb szende gondolat

Míg szomszédomban szitkot szül,

¹ <https://www.noklapja.hu/aktualis/2022/03/14/a-pilvaker-elbucsuzik-de-orokre-itt-marad/> (Utolsó letöltés 2023.10.11.)

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

szemrehányva az indulat.
A kis szobába toppanék,
épp dőlnék neki a füstnek,
mielőtt végleg magadhoz ölelnél,
hazám, kérlek, üss meg!

Ha kell bánts, de ne eressz el, ne hidd, hogy nélkülem több leszel
A hitem a hitel az előleg: nyugodtan lőj rám, csak ne öl meg!
Ha kell bánts, de ne eressz el, ne hidd, hogy nélkülem több leszel
A hitem a hitel az előleg, rúgj még belém, csak ne öl meg!

A két vers közötti különbség egyik alapvető momentuma, hogy míg a Petőfi költemény egy lelki harmóniát sugall, melyet a múlt idő használata megerősít, addig a Járai-féle közbevetés egy jelen idejű, jövőbe mutató szöveg, mely az előbbi szűkszavú 16 soros strófával ellentétben, bővebb szókincssel és már-már kérlelő, imádságos jelleggel ruhazza fel a gondolatfolyamot. A jelen idejű nyelvhasználatot erősíti meg a használt szavak archaikussága. Majd a mondandó megkoronázása egy jövőbe tekintő könyörgéssel zárul, melynek hatásosságát az ismétlés fokozza. A Járai-féle mögöttes tartalmakat sugalló, az eredeti vershelyzetre reagáló, visszautaló szóhasználat (jut még eszembe számtalan, szebbnél-szebb gondolat, toppanék) egyaránt értelmezhető a haza és az anya toposzának kibővítéseként. A felfestett kép az *ütött kopott kisüstivel* jelenkori élethelyzetet ábrázol amivel a hallgató könyvebben azonosul, amit a következő sorok alliteráló sz hangja felerősít, s itt nem csak a dallam, hanem a gondolatfolyam felgyorsulása is párbeszédbe kerül, az eredeti vers „Mig állni látszék az idő, Bár a szekér szaladt” sorával. S míg a betét gyorsul, akár a gondolat, a gondolatfolyam, az idő, mely a döcögő szekéren hazarepítette a lírai ént, úgy a közbevetés után az eredeti vers melankolikus újra játszása keretet ad a feldolgozásnak, hirtelen a múlt és jelen és jövő összemosódásával már mindannyian a kis szobába toppanunk és némán állunk, anyánk ölelő karjaiban.

A közbevetett szabadvers tördelése ugyanakkor egy fekete csákós katonát is ábrázol, s ilyen formán a képvers, nem csak alakzatilag, hanem formailag is tiszteleg Petőfi Sándor előtt, akit katona-költőként (Ratzky 2000) is szokás emlegetni.

Feltételezésem szerint érzelmi töltetétől nem mentesített audiovizuális élmény sokkal jobban megfelel a jelenkori diákok befogadói elvárásainak. A lírai szövegek beleélését segíti az eltalált dallam és másodlagos szövegértelmezési struktúra, a korábbi olvasási elidegenítő módozatokat lehetséges tartalommal tölti fel a dallam, így teremtve a harmadik olvasási forradalom korában egy új verselemzési, versértelmezési metódust.

Irodalomjegyzék

Artelt, Schniefele és Schmieder (2001). IN Herédi R.: Az olvasás (újra) pozícionálása. *Új Pedagógiai Szemle* 2023/ 1-2. 111.

Fűzfa, B. (2016). Élményközpontú irodalomtanítás. Kreativitás, produktivitás, kultúrakezelés a digitális korban. Irom könyvek III. 13.

Gombos, P. (2015). Még egyszer a digitális bennszülöttek olvasásai szokásairól. *Új Pedagógiai Szemle* 2015/7-8. 97.

Gombos, P., Hevérné K. A., Kiss, G. (2015). A netgeneráció olvasási attitűdje. 14-18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról: egy felmérés tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle* 2015/1-2. 52.

Grecsó, K. (2023). IN Szíverősítő konferencia, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem 2023. április 26.

Herédi, R. (2023). Az olvasás (újra) pozícionálása. *Új Pedagógiai Szemle* 2023/ 1-2. 115.

Juhász, V. (2018). A szövegértés-fejlesztési stratégiák hatékonyságáról. *Új Pedagógiai Szemle* 2018/3-4.73.

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
INFORMATIKA KAR • DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA INTÉZET
AGRIA MÉDIA KONFERENCIA 2023

Kántás, B. (2013). Költészet és zene: Paul Celan három megzenésített versének elemzése. *Kurázi Folyóirat* <http://real.mtak.hu/50213/> (utolsó letöltés 2023.11.09.)

Néma, J. E. (2023). Szempontok a megváltozott olvasási szokások oktatási integrációjához a generációoktatás tükrében. *Új Pedagógiai Szemle* 2023/1-2. 100.

Ratzky, R. (2000). Petőfi közéleti beszédmódjának szólamai. *Kisebbségkutatás* 9. évfolyam 1. szám 102.

Stéber A., Kereszty O. (2015). Az informális tanulás értelmezései a XXI. században *Új Pedagógiai Szemle* 2015/ 9-10. 46.

Szapu, M. (2002). A zürkorszak gyermekei. Mai ifjúsági csoportkultúrák. Századvég Kiadó, Budapest 72.

Szűts, Z. (2020). A digitális pedagógia jelenségei és megnyilvánulási formái. *Új Pedagógiai Szemle* 2020/ 5-6. 15.

Tóth, M. Zs. (2020). Amikor Petőfi a húrok közé szorul In: *Magyaróra: a magyar nyelv és irodalom barátaink lapja* 1. 2020 85-95.

Veszelszki, Á. (2015). Érzelemkifejezési módok a digitális kommunikációban: emotikonok és reakciógifek *Magyar Nyelvőr* 139. évfolyam 1. szám 76.